

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

ГРИНЧИШИН ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК [336.14:352]:330.59

**БЮДЖЕТНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка
Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України».

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
Сторонянська Ірина Зеновіївна,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»,
заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу регіональної фінансової політики.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Вахович Ірина Михайлівна,
Луцький національний технічний університет,
ректор;

доктор економічних наук, професор
Кириленко Ольга Павлівна,
Західноукраїнський національний економічний університет, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія;

доктор економічних наук, доцент
Іванова Ольга Юріївна,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, завідувач сектору проблем регіонального розвитку та децентралізації.

Захист відбудеться «16» квітня 2021 року об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4 та на сайті <http://ird.gov.ua>.

Автореферат розісланий «15» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

П. В. Жук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах демократизації суспільних відносин забезпечення добробуту територіальних громад є критеріальною ознакою успішності адміністративно-фінансової децентралізації та політики регіонального розвитку. У цьому контексті зміни в підходах до функціонування бюджетних механізмів мають неодмінно спрямовуватись на забезпечення високої якості та рівня життя населення територіальних громад незалежно від місця проживання, сприяти територіальній згуртованості, ефективному формуванню та використанню їхнього ендогенного потенціалу.

Водночас сучасні тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні вказують на наявність проблем, пов'язаних з неоднаковими підходами до фінансування функцій територіальних громад, відволіканням ресурсів на забезпечення делегованих повноважень та їхньою нестачею для належного фінансування публічних послуг високої якості, що не дає змоги забезпечити добробут незалежно від місця проживання. Вказані проблеми, зумовлені низькою дієвістю бюджетних механізмів, поглиблюються з огляду на значну нерівномірність людського та фінансово-економічного потенціалу територіальних громад. Як наслідок, позитивні результати здійснюваних реформ супроводжуються поглибленням як міжрегіональних, так і внутрішньорегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку, що в перспективі може спричинити розширення ареалів депресивності й звуження економічного простору регіонів за рахунок усунення слабких територіальних громад зі системи соціально-економічних взаємодій.

Окреслена проблематика потребує застосування міждисциплінарного підходу до дослідження розвитку територіальних громад на основі вдосконалення бюджетних механізмів та зниження рівня соціально-економічної диференціації. Передусім слід звернути увагу на праці учених, які вивчали територіальні громади в умовах соціально-економічної диференціації, серед них: В. Борщевський, М. Бутко, З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, Я. Жаліло, І. Заблодська, П. Жук, О. Карий, М. Кизим, О. Іванова, Ю. Іванов, С. Іщук, М. Кизим, В. Кравців, І. Крейдич, О. Лайко, В. Малиновський, А. Мельник, М. Мельник, А. Мокій, Г. Монастирський, В. Пісоцький, М. Пітюлич, В. Сіденко, Л. Шабліста, Л. Шинкарук, С. Шульц, В. Чужиков та інші. Особливості функціонування бюджетних механізмів в умовах адміністративно-фінансової децентралізації висвітлені в працях: І. Алексєєва, А. Буряченка, В. Василика, Г. Возняк, В. Дем'янишина, О. Єтуха, Т. Єфименко, М. Карліна, Б. Карпінського, О. Кириленко, І. Лютого, Б. Малиняка, В. Мельника, Л. Лисяк, І. Луїної, В. Письменного, Б. Пшика, О. Опаріна, Н. Спасів, І. Сторонянської, В. Тропіної, О. Тулай, І. Чугунова та ін. Проблемам забезпечення якості життя населення, людського розвитку та добробуту територіальних громад приділена значна увага вітчизняних і зарубіжних учених: П. Арака, О. Гладуна, О. Грішньої, С. Лі, Л. Лісогор, Е. Лібанової, О. Макарової, О. Новікової, У. Садової, Дж. Стігліца, Л. Семів, Р.Філіпс та ін.

Водночас активізація створення територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації та потреба в забезпеченні добробуту

їхніх жителів супроводжується розбалансованістю функцій та їхнього фінансового забезпечення між рівнями управління. У цьому контексті невирішеною залишається проблема вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів в цілях забезпечення добробуту територіальних громад та нівелювання ризиків, що супроводжують сучасні реформи. Необхідність урахування економічних, соціальних і просторових чинників в умовах формування нової парадигми регіонального розвитку вказує на доцільність здійснення теоретико-методологічних досліджень бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації з позиції регіоналістики та фінансів.

Вагомість означених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дослідження пов'язане з виконанням науково-дослідних тем ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»: «Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку» (номер державної реєстрації 0112U000460) – автор розробила науково-методичний підхід до оцінювання конвергенції/дивергенції соціально-економічного розвитку територіальних громад; «Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад Карпатського регіону в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0115U000018) – обґрунтовано особливості фінансового забезпечення та надання соціальних послуг жителям територіальних громад; «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493) – детерміновано ризики у сфері соціального захисту та охорони здоров'я в умовах адміністративно-фінансової децентралізації; НДР «Організаційно-економічні засади розвитку соціальної сфери територіальних громад» (номер державної реєстрації 0117U006068) – автор окреслила механізм розподілу повноважень в розрізі різних рівнів публічного управління та проаналізувала особливості організації соціальних послуг у територіальних громадах.

Автор є виконавцем наукових досліджень програмно-цільової та конкурсної тематики НАН України, зокрема, НДР «Наукові засади формування моделі сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах адміністративно-фінансової децентралізації» (номер державної реєстрації 0117U000691) – досліджено взаємозумовленість стратегічних засад розвитку регіону та соціально-економічного розвитку територіальних громад; НДР «Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: оцінка ефективності, напрями удосконалення» (номер державної реєстрації 0118U006583) – досліджено бюджетні механізми з позиції пріоритетності видатків, їхньої взаємозалежності з власними та залученими бюджетними ресурсами.

Автор здійснювала наукове керівництво НДР «Трансформація системи соціального захисту: національні пріоритети та регіональні особливості» (номер державної реєстрації 0117U003808) – в межах теми з'ясовано регіональні особливості організації та фінансового забезпечення соціальних допомог, послуг

та пільг; НДР «Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендogenous потенціалу» (номер державної реєстрації 0118U006607) – оцінено бюджетний потенціал із позиції використання бюджетних ресурсів територіальних громад та розроблено рекомендації щодо вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження добробуту територіальних громад, розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів їхнього забезпечення в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації.

Для досягнення означеної мети у роботі поставлені та виконані такі завдання:

- виокремити етапи еволюції теорій добробуту та обґрунтувати теоретичний базис дослідження добробуту територіальних громад;
- узагальнити наукові підходи до дослідження та ідентифікувати системні характеристики територіальних громад;
- окреслити міждисциплінарний характер дослідження проблеми удосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад;
- визначити дихотомічні ознаки соціально-економічної диференціації розвитку територіальних громад та особливості їхнього урахування в умовах реалізації нової парадигми регіонального розвитку;
- обґрунтувати сутність, види та інструментарій бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад із детермінацією суміжних категорій;
- з'ясувати тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів, спрямованих на забезпечення добробуту територіальних громад;
- розробити науково-методичні засади оцінювання та здійснити комплексне дослідження бюджетних механізмів у контексті забезпечення добробуту територіальних громад;
- детермінувати особливості й закономірності соціально-економічного розвитку територіальних громад з урахуванням економічних, соціальних та фінансових чинників з позиції оцінювання диференціації територій та виявлення конвергентно-дивергентних тенденцій;
- на основі методичного підходу до оцінювання центрально-периферійних взаємодій в регіоні ідентифікувати просторові ареали депресивності та територіальні громади, які функціонують у таких ареалах;
- запропонувати концепцію забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації з урахуванням градоцентричного та диференційованого підходів;
- обґрунтувати напрями вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів у цілях забезпечення добробуту територіальних громад і зменшення ризиків поглиблення соціально-економічної диференціації;

– визначити стратегічні детермінанти бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад на основі підвищення ефективності функціонування бюджетних механізмів;

– здійснити компаративний аналіз зарубіжного досвіду фінансового забезпечення добробуту територіальних громад і визначити напрями його імплементації в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації та реалізації політики регіонального розвитку.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад у контексті зменшення соціально-економічної диференціації їхнього розвитку.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено фундаментальні положення і принципи теорій добробуту, публічних фінансів та бюджетного федералізму, теорії регіонального розвитку, місцевого економічного розвитку. У роботі для розробки теоретико-методологічних і прикладних засад модернізації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад використано системний підхід, що дає змогу врахувати динамічну структурно-функціональну залежність між його складовими на засадах паритетної участі в цілях добробуту територіальних громад, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію, зокрема: логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу – для визначення сутності, змісту, підходів до детермінації основних досліджуваних понять (територіальна громада, добробут, бюджетні механізми), розробки методики оцінки ефективності діючих механізмів бюджетного забезпечення територіальних громад та інтерпретації результатів оцінювання; структурного, факторного, економіко-статистичного аналізу, метод декомпозиції, покрокової просторової автокореляції – для виявлення тенденцій формування та реалізації бюджетної політики, особливостей бюджетного забезпечення в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, а також узагальнення результатів оцінювання дієвості бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад; просторової автокореляції – для виявлення закономірностей соціально-економічного розвитку територіальних громад та оцінювання центр-периферійних взаємодій; економіко-математичного моделювання – для оцінювання еластичності (чутливості) функціональних видатків територіальних громад щодо власних доходів і трансфертів, а також для виявлення конвергентно-дивергентних тенденцій соціально-економічного розвитку територіальних громад; стратегічного і структурно-функціонального аналізу – для розроблення концептуальних засад підвищення ефективності функціонування бюджетних механізмів територіальних громад; графічні та картографічні методи – для наочного зображення результатів оцінки рівня добробуту територіальних громад у взаємозв'язку з фінансовими параметрами.

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативні акти органів влади України; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; статистичні матеріали; інформація, отримана відповідно до публічних запитів; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в Україні в контексті зниження соціально-економічної диференціації. До найвагоміших наукових результатів, які розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми, що досліджується, та характеризують новизну роботи, належать такі:

вперше:

– запропоновано теоретико-методологічні засади забезпечення добробуту територіальних громад у контексті зниження соціально-економічної диференціації, що базуються на імперативах людського розвитку та високої якості й рівня життя, спільної відповідальності жителів та органів місцевого самоврядування за забезпечення добробуту. В їх основі лежить громадоцентричний підхід до забезпечення соціально-економічного розвитку на локальному рівні та диференційований підхід до регулювання розвитку територіальних громад у рамках реалізації державної регіональної політики (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка);

– розроблено методологічний підхід до дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації, що ґрунтується на наукових положеннях: теорій фінансів (державні та місцеві фінанси, фіскальний федералізм), теорій регіонального розвитку (концепції місцевого розвитку (place-based development), ендогенно орієнтованого та інклюзивного розвитку), теорій добробуту громад та їхніх жителів (людського розвитку, якості життя та суб'єктивного добробуту, теорії соціального капіталу). Комплексне застосування засадничих положень вказаних теорій та імплементація міждисциплінарного підходу дали змогу з'ясувати роль бюджетних механізмів у забезпеченні добробуту територіальної громади в частині виконання функцій та забезпечення якості публічних послуг, активізації місцевого розвитку шляхом досягнення соціальних та економічних пріоритетів; ефективності інституційної та фінансової підтримки регіонального розвитку (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– розроблено наукові положення щодо ефективізації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад на основі методологічного обґрунтування компліментарності інструментарію: бюджетного регулювання розвитку територіальних громад, бюджетного самозабезпечення та спільного фінансування проєктів міжмуніципального співробітництва. Критерієм ефективності зазначеного інструментарію є зменшення розриву між рівнем фінансово-економічного потенціалу та їхньої спроможності, що допоможе нівелювати бар'єри соціально-економічного

розвитку територіальних громад із низьким потенціалом (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– запропоновано концептуальні напрями забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, що охоплюють: формування організаційно-економічних та фінансових умов забезпечення добробуту територіальних громад, вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів, стимулювання жителів територіальної громади до забезпечення власного добробуту та інтенсифікації місцевого економічного розвитку через активізацію фінансово-економічного потенціалу (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– розроблено модель трансформації бюджетних видатків компенсаційного типу (соціальних допомог) у бюджетні ресурси територіальних громад стимуляційного типу, елементами якої є перерозподіл повноважень між органами влади та місцевого самоврядування, переорієнтація бюджетних ресурсів у програми та проекти інвестиційної спрямованості, а також верифікація отримувачів соціальних допомог. Зазначене дасть змогу підвищити ефективність використання власних доходів та нарощення обсягу видатків інвестиційного спрямування (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

удосконалено:

– термінологічний апарат дослідження через уточнення сутності понять: «територіальна громада», визначення якого на відміну від уже існуючих, базується на ідентифікації її ознак та функцій, акцентує увагу на спільній відповідальності жителів територіальної громади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні добробуту; «спроможна територіальна громада», у визначенні якого наголошено на можливості задіяти ендогенний потенціал задля забезпечення добробуту територіальної громади (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка);

– наукові положення щодо структурної детермінації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, який, на відміну від усталених, містить сутнісну, стратегічно-програмну, функціональну та інституційну складові. Зазначене дало змогу запропонувати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення добробуту територіальних громад у частині необхідності взаємоузгодження стратегічних і бюджетних цілей, застосування інструменту спільного фінансування, розроблення бюджетних програм на основі індикаторів добробуту громади, що сприятиме послабленню суперечності між економічною ефективністю та соціальною справедливістю (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– науково-методичний підхід до оцінювання добробуту територіальних громад, що передбачає типологізацію територіальних громад за критеріями власних бюджетних ресурсів та рівнем залежності від зовнішнього бюджетного фінансування, обґрунтування показників у розрізі основних функцій територіальної громади. Це дало змогу оцінити рівень добробуту територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів та виявити нерівності у їхній

спроможності до забезпечення добробуту (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– методологічний підхід до вивчення конфігурації центр-периферійних взаємодій в регіоні з позиції багаторівневої ієрархії з виділенням відповідних зрізів: економічного, соціального, просторового. Це дає змогу визначити рівень взаємодій між територіальними громадами («точок зростання» та периферії), ступінь генерування позитивних імпульсів та їхньої абсорбції, та на цій основі розробити необхідний бюджетний інструментарій реалізації політики регіонального розвитку. Зазначене сприятиме активізації ендогенного потенціалу та просторовій інклюзивності територіальних громад (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

набуло подальшого розвитку:

– наукові підходи до типологізації територіальних громад за видовими ознаками (типом поселення, чисельністю й складом населення, площею, фінансовими параметрами функціонування) та дихотомічними ознаками (центро-периферійні взаємодії, конвергентно-дивергентні процеси, інтегрованість і дезінтегрованість економічного простору), що дало змогу обґрунтувати механізми регулювання соціально-економічної диференціації розвитку територіальних громад і напрями інтенсифікації місцевого економічного розвитку (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка);

– індикативний методичний інструментарій оцінювання ефективності використання бюджетних ресурсів на основі аналізу чутливості змін видатків до їхніх надходжень. Запропоновані підходи дають змогу визначити ефективність бюджетного інструментарію через встановлення достатності бюджетних ресурсів, взаємозумовленості власних доходів місцевих бюджетів і трансфертів, визначити пріоритетні напрями видатків бюджетів територіальних громад (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– фінансово-економічні положення щодо дієвості бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад України на основі триетапного підходу до компаративного аналізу зарубіжного досвіду децентралізації. Зокрема, перший етап полягає у визначенні інституційних, адміністративних і територіальних параметрів децентралізації, другий – характеризує фінансову архітектуру та організацію публічних послуг, третій – полягає у фокусуванні на локальному рівні, зокрема, надходженні, розподілі та використанні бюджетних ресурсів в умовах децентралізації. Це дало змогу виявити ефективні бюджетні механізми та дієві програми забезпечення добробуту територіальних громад із можливістю імплементації в Україні (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит);

– систематизація секторальних ризиків організації та фінансування публічних послуг у розрізі організаційно-інституційних, функціональних і фінансових ризиків, що дало змогу виявити їхній довгостроковий вплив на функціонування територіальних громад в умовах реалізації сучасних реформ і запропонувати сукупність заходів, спрямованих на їхнє нівелювання. Зокрема,

запропоновано організаційно-економічний механізм міжсекторальної інтеграції бюджетних ресурсів на основі мультиканального фінансування медичних та соціальних послуг, що дає змогу зменшити дублювання функцій, оптимізувати бюджетні витрати, комплексно задовольняти публічні послуги, створити підґрунтя для зміцнення здоров'я жителів та добробуту територіальних громад (08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит).

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування ефективних бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, які функціонують в умовах адміністративно-фінансової децентралізації.

Отримані результати реалізовані в практиці управління на державному та регіональному рівнях. Найважливішими серед них є пропозиції, використані:

– державними органами влади України, зокрема: Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення (лист № 102/2735 від 13.05.2016 р.) при прийнятті Закону України «Про соціальні послуги» в новій редакції; Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (лист №04-14/14-2542 від 2.10.2017 р.) щодо механізму розподілу повноважень між різними рівнями публічного управління; Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (лист №8/13.4/1241-18 від 28.11.2018 р.) щодо розроблення стратегічних орієнтирів розвитку регіонів та територіальних громад; Національною службою здоров'я України (лист №255/2-10-19 від 16.01.2019 р.) щодо функціональних ризиків первинної медичної допомоги; Міністерством охорони здоров'я України (лист №25.5.2-154/20/3569 від 11.02.2019 р.) щодо ідентифікації ризиків реформи охорони здоров'я; Комітетом з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (лист №04-23/14-1031 від 25.02.2020 р.) в частині обґрунтування організаційно-економічних засад забезпечення добробуту територіальних громад на основі підвищення ефективності бюджетних механізмів; Міністерством розвитку громад та територій України (лист №7/13.4/2329-20 від 10.02.2020 р., лист №8/34.4/5851-20 від 12.08.2020 р.) щодо механізмів зниження соціально-економічної диференціації територіальних громад в умовах сучасних реформ;

– регіональними органами влади, місцевого самоврядування та іншими організаціями, зокрема, Львівською обласною державною адміністрацією (лист №5/34-7656/0/2-15-10 від 9.11.2015 р.) щодо громадського моніторингу виконання місцевих бюджетів; територіальним управлінням Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (лист № 29-19/289 від 28.12.2015 р.) щодо оцінки формування і використання фінансових ресурсів Львівської області; Івано-Франківською обласною державною адміністрацією (лист №6137/1/1-17/01140 від 10.10.2017 р.) при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального

розвитку; Департаментом економіки та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (лист №811/01-19/2-19 від 18.12.2019 р.) в частині підвищення фінансової спроможності територіальних громад, (лист №811/01-19/1-19 від 18.12.2019 р.) щодо напрямів нарощення ендogenous інвестиційного потенціалу територіальних громад як чинника зміцнення їхньої спроможності; Департаментом економічного розвитку і торгівлі Кіровоградської обласної державної адміністрації (лист №21-01-11/197/0.2101 від 13.02.2020 р.) при формуванні програм розвитку області; Постійною комісією Дрогобицької міської ради з питань планування бюджету, фінансів, цінової політики та інвестицій (лист № 322 від 22.10.2020 р.) щодо ідентифікації резервів бюджетних ресурсів та підвищення рівня соціально-економічного розвитку територіальної громади; Новострілищанською селищною радою (лист № 635 від 29.12.2018 р.) щодо оптимізації бюджетних ресурсів та розвитку публічних послуг; Громадською організацією «Львівська обласна організація активної реабілітації неповносправних осіб «Стимул» (лист № 3 від 22.12. 2018 р.) щодо механізму інтеграції медичних і соціальних послуг.

Окрім цього, отримані в дисертації розробки отримали позитивні висновки при викладанні дисциплін «Фінанси соціальної сфери» та «Управління фінансами домогосподарств» для здобувачів третього освітньо-наукового рівня в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (лист № 8/402 від 04.12.2020 р.)

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримано автором особисто, а з наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, що є результатом особистих напрацювань.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційної роботи оприлюднено на 25 конференціях, серед яких: XV, XVI Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (Луцьк, 2010 р., 2011 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми сучасності» (Львів, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент, маркетинг, підприємництво: проблеми і перспективи розвитку» (Сімферополь, 2014 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Економіка України в умовах сучасних геополітичних трансформацій» (Львів, 2015 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні кризові явища в економіці і проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством» (Луцьк, 2015 р.), III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2015 р.), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених і студентів «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (Луцьк, 2015 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Фінанси в умовах модернізації регіональної економіки» (Київ, 2016 р.), II Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської

інтеграції» (Київ, 2016 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Трансформаційні процеси в економіці України: глобальні та регіональні аспекти» (Львів, 2016 р.), Науково-практична інтернет-конференція «Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє» (Київ, 2017 р.), III Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (Дніпро, 2017 р.), IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (Львів, 2017 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці» (Полтава, 2017 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (Луцьк, 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасні технології менеджменту» (Луцьк, 2017 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Трансформаційні процеси в економіці України: глобальні та регіональні аспекти» (Львів, 2017 р.), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Економіко-правові засади формування та розвитку регіональної інфраструктури в умовах децентралізації економіки України» (Харків, 2018 р.), I Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові механізми сталого розвитку України» (Харків, 2018 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України» (Львів, 2018 р.), Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (м.Переяслав-Хмельницький, 2018 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація публічних фінансів: стан та виклики сьогодення» (Київ, 2018 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні: реалії та перспективи» (Полтава, 2019 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України» (Львів, 2019 р.), VIII Міжнародна заочна науково-практична конференція (Запоріжжя, 2020 р.), XVI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (Ірпінь, 2020 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 71 наукову працю: 11 монографій (2 одноосібні); 28 статей у наукових фахових виданнях, в т. ч. 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 7 статей у періодичних виданнях інших держав (з них 23 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (2 – в базі Scopus, 1 – Web of Science); 21 публікація апробаційного характеру, 11 публікацій, що додатково відображають наукові результати дослідження. Загальний обсяг публікацій 125 друк.арк., з яких 65 друк.арк. належать особисто автору.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і 14 додатків. Повний обсяг дисертації становить 488 сторінок, з яких 365 сторінок основного тексту. Робота

містить 35 аналітичних таблиць та 87 рисунків. Список використаних джерел охоплює 347 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, викладено методи дослідження, відображено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі «**Наукові засади забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації**» розглянуто еволюцію теорій добробуту, окреслено системні характеристики територіальних громад і міждисциплінарний підхід до забезпечення її добробуту, акцентовано увагу на соціально-економічній диференціації розвитку територіальних громад.

Ключове розуміння добробуту окреслено в таких теоріях: теорії суспільного добробуту; теоріях, спрямованих на інтенсифікацію економічного зростання (теорії розміщення, неокласичні теорії, теорії кумулятивного зростання, інституційні теорії) з актуалізацією підходу, що ґрунтується на теорії ендогенного потенціалу та місцевого економічного розвитку (place-based theory); теоріях, які визначають соціальне становище людини з позиції високого рівня якості її життя та можливостей розвитку (теорія якості життя, концепція людського розвитку, концепція суб'єктивного добробуту, теорія соціального капіталу).

Детермінація підходів до сутності територіальної громади, її ознак та функцій дала змогу визначити територіальну громаду як згуртовану, територіально означену спільноту жителів, яка, поділяючи спільні цінності та володіючи спільними ресурсами, бере участь у реалізації функцій місцевого самоврядування, здійснює спільні дії щодо забезпечення власного добробуту. Застосування системного підходу до трактування сутності цього поняття дає змогу акцентувати на взаємній відповідальності самої територіальної громади та органів місцевого самоврядування (ОМС) у забезпеченні її добробуту.

У роботі систематизовано наукові підходи до визначення категорії «добробут» та окреслено її як міждисциплінарну, яка розглядається з різних позицій – управлінської, антропологічної, психологічної, географічної, соціальної, економічної, просторової. Спільним вираженням усіх зазначених концептів є людина, погляд на яку трансформувалася від суто матеріалістичного та клієнтоорієнтованого розуміння її добробуту до ширших точок зору – жителя громади, який володіє ресурсами та спільно з іншими суб'єктами формує освітнє, соціокультурне, підприємницьке, інвестиційне, інноваційне середовище; громадянина, який бере відповідальність за забезпечення власного добробуту; особи, яка перебуває у спільній взаємодії з іншими жителями громади. Критеріальною ознакою добробуту територіальної громади запропоновано розуміти високий рівень та якість життя, можливостей людського розвитку її жителів незалежно від місця проживання.

Встановлено, що в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації територіальних громад існує нагальна потреба в переосмисленні

підходів до забезпечення їхнього добробуту. Сукупність означених фактів дала змогу запропонувати концептуальні засади забезпечення добробуту територіальної громади (рис. 1), які передбачають одночасне задіяння інструментарію місцевої політики соціально-економічного розвитку на засадах громадоцентричного підходу (орієнтир на соціальні та економічні пріоритети; ефективне виконання функцій територіальної громади; якість публічних послуг; активізація потенціалу громади через формування сприятливого підприємницького, освітнього, інвестиційного, соціокультурного середовища) та інструментарію нової політики регіонального розвитку на основі диференційованого підходу (багаторівневе управління; територіальна громада як суб'єкт політики регіонального розвитку; об'єкт політики – адміністративно-територіальні одиниці та функціональні типи територій; інтегровані проекти; залучення усіх зацікавлених сторін за принципом «знизу-вгору»; критерії - показники добробуту).

Рис. 1. Концептуальні засади забезпечення добробуту територіальної громади.
 Джерело: розроблено автором.

Проблема надмірної соціально-економічної диференціації територіальних громад, різних за типом, складом населення, відмінним потенціалом, географічним розташуванням і ступенем участі в соціально-економічних процесах, потребує її врахування при формуванні та реалізації нової державної регіональної політики.

У другому розділі **«Методологічне підґрунтя дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад»** обґрунтовано наукові положення функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, наведено основні теорії, що визначають функціонування бюджетних механізмів, методичні засади оцінювання добробуту територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів в умовах соціально-економічної диференціації.

Трансформаційні процеси в бюджетній сфері, зумовлені фінансовою децентралізацією, свідчать про зміну організації фінансових відносин у розрізі рівнів публічного управління, особливостей формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. Наукова інтерпретація бюджетних механізмів переважно зводиться до формалізації певних методів, інструментів та важелів, природно звужуючи їхню сутність. Автор доводить доцільність виокремлення змістовної, стратегічно-програмної, функціональної та інституційної складових бюджетних механізмів у поєднанні з об'єктом дослідження – забезпечення добробуту територіальних громад. Це дало змогу акцентувати на взаємозалежності стратегічних пріоритетів розвитку територіальної громади та їхнього бюджетного забезпечення, особливостях фінансових відносин, пов'язаних із реалізацією функцій органами місцевого самоврядування, інституційного забезпечення вказаного процесу (рис. 2).

У роботі бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад розглядаються як сукупність відносин різних рівнів публічного управління, пов'язаних із: формуванням фінансових ресурсів через власні (бюджетне самозабезпечення) та інтервенційні інструменти: дотування, субсидування, запозичення, спільне фінансування; розподілом їх у відповідності до стратегічних пріоритетів функціонування територіальної громади та ефективним використанням в частині досягнення якісних параметрів добробуту територіальної громади.

Сучасні реформи в Україні, пов'язані з трансформацією територіального устрою та місцевого врядування, публічних фінансів актуалізують питання встановлення оптимальних параметрів моделі адміністративно-фінансової децентралізації в цілях забезпечення добробуту територіальних громад. Визначено, що модель адміністративно-фінансової децентралізації будуватиметься на принципі субсидіарності, при цьому: рівень децентралізації за власними повноваженнями має бути порівняним із відповідним рівнем децентралізації доходів; органи влади субнаціонального рівня отримують автономію щодо витрат і регулювання, а також автономію щодо оподаткування; передача повноважень на місцевий рівень повинна супроводжуватись реальною фінансовою спроможністю органів місцевого самоврядування.

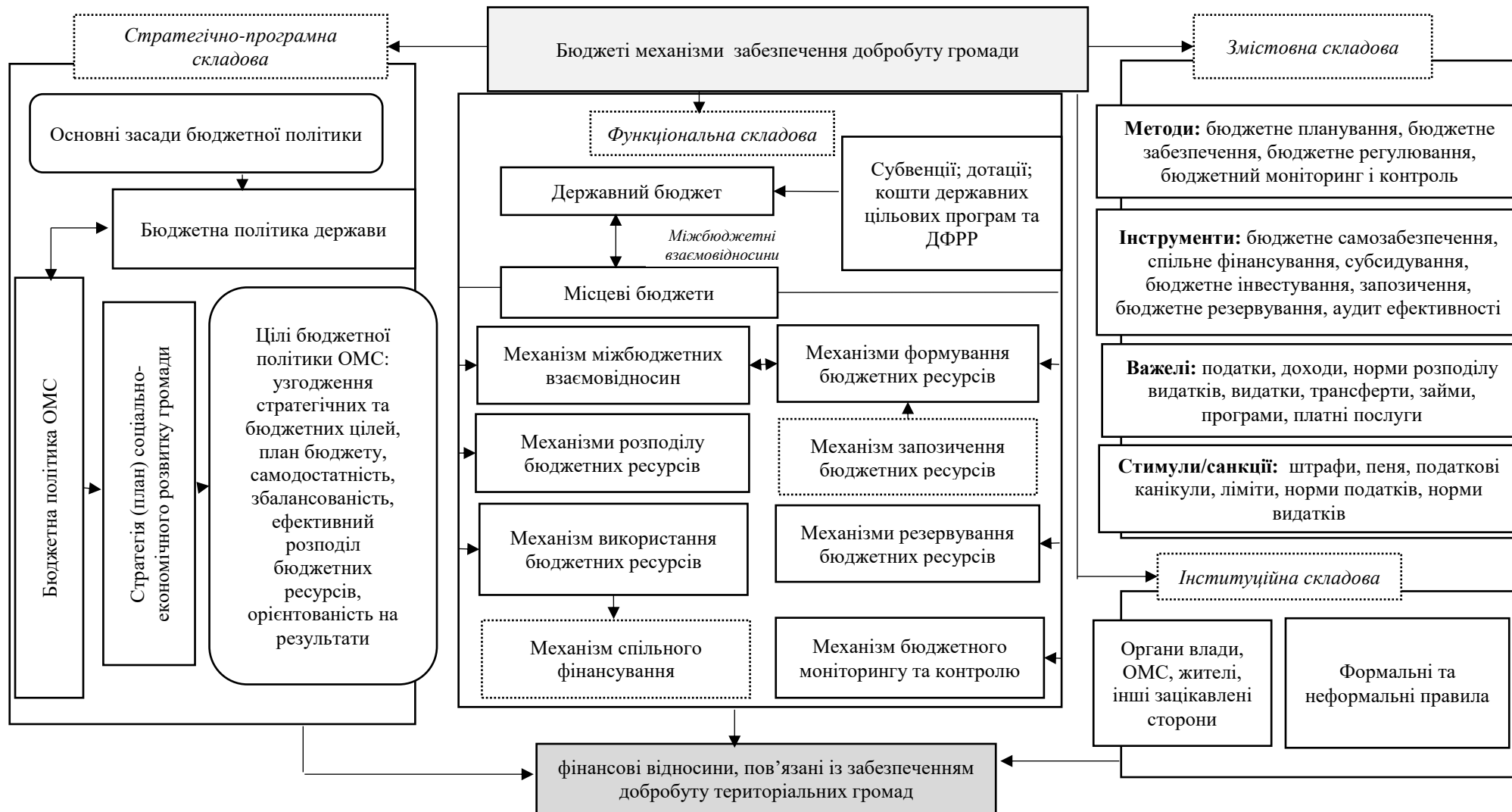

Рис. 2. Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад.

Джерело: розроблено автором.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад становить тріада наукових концепцій та теорій, зокрема теорій фінансів (теорія державних фінансів, теорія місцевих фінансів, концепція фіскального федералізму), теорій регіонального розвитку (теорія ендогенного розвитку, концепція місцевого розвитку (place-based development), теорія інклюзивного розвитку), теорій добробуту громад та їх жителів (концепція якості життя, концепція людського розвитку, концепція суб'єктивного добробуту та теорія соціального капіталу) (рис.3).

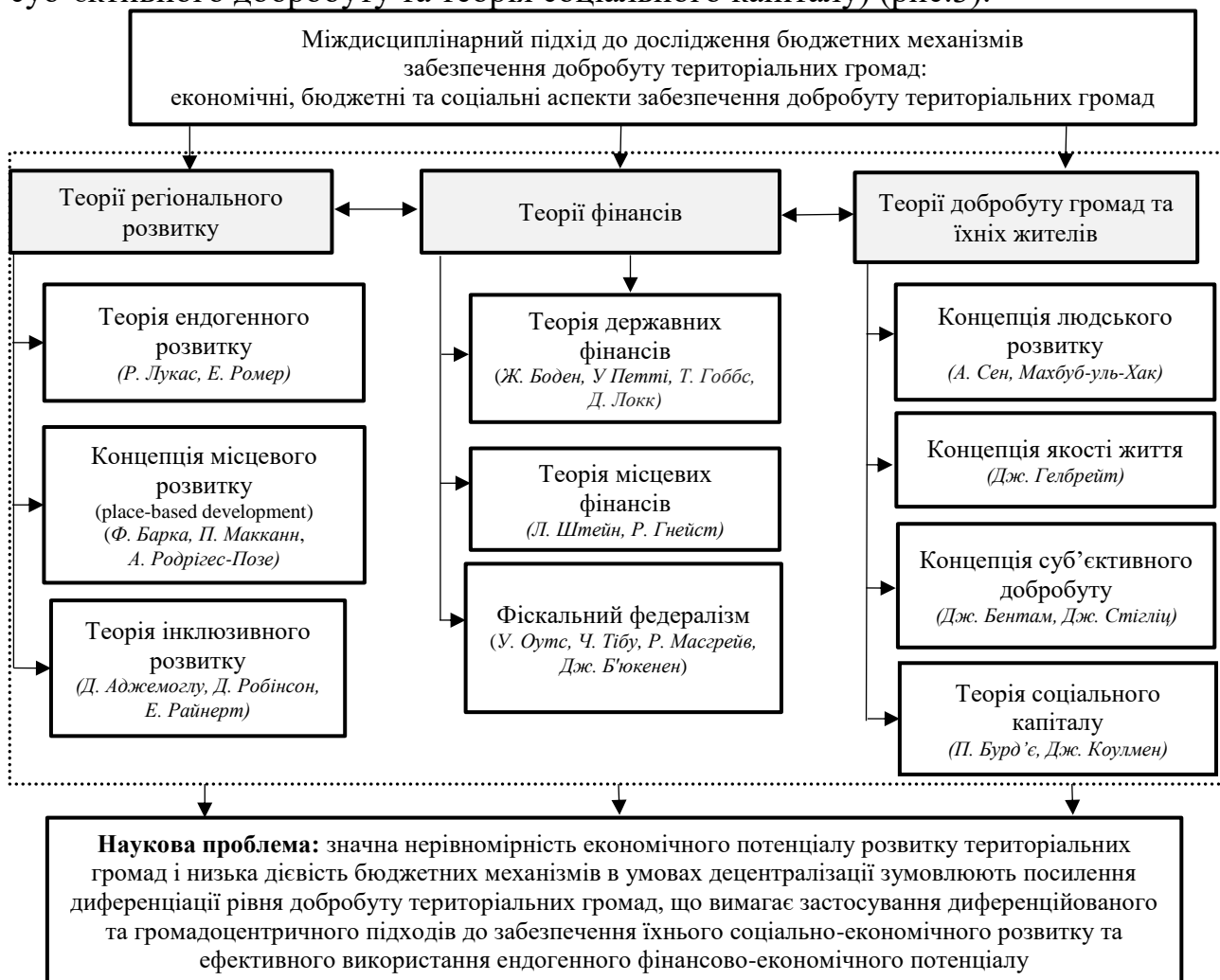

Рис. 3. Методологічні основи дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Джерело: розроблено автором.

Потреба в комплексному методичному підході оцінювання добробуту територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів обґрунтована відсутністю ретроспективних, міжтериторіальних і структурно-функціональних оцінювань добробуту територіальних громад. Запропонована методика, що передбачає розроблення сукупності взаємопов'язаних етапів і методів оцінки структурно-функціонального виміру добробуту територіальних громад, визначення мети й завдань оцінювання, конкретизацію об'єкта оцінювання, обґрунтування множини показників та розрахунок часткових індикаторів, дає змогу сформулювати аргументовані висновки та розробити пропозиції щодо

місцевої політики, спрямованої на забезпечення добробуту територіальних громад, окреслити коло функціональних проблем і напрямів їхнього вирішення.

Обґрунтовано необхідність оцінювання ефективності видатків територіальних громад на власний соціально-економічний розвиток у частині визначення пріоритетності видатків соціально-економічного розвитку, чутливості видатків соціально-економічного розвитку за власними надходженнями, а також за трансфертами.

Делімітацію рівнів центрально-периферійних взаємодій в регіоні та наявність конвергентно-дивергентних тенденцій запропоновано здійснювати за допомогою алгоритму дослідження внутрішньорегіональної диференціації, зокрема, методів просторової автокореляції, індикаторів σ -конвергенції, регресійних моделей для виявлення β -конвергенції.

У третьому розділі «**Діагностика бюджетного забезпечення добробуту територіальних громад**» досліджено особливості першого етапу адміністративно-фінансової децентралізації в контексті позитивних впливів та ризиків для функціонування й розвитку територіальних громад, з'ясовано тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад, здійснено структурно-функціональний аналіз функціонування бюджетних механізмів територіальних громад.

Реалізація реформ адміністративно-фінансової децентралізації та місцевого самоврядування сформувала підґрунтя для деконцентрації економічної активності в регіонах і заклала стимули для саморозвитку територіальних громад, водночас покладаючи на них відповідальність за забезпечення добробуту й формування якісного середовища життєдіяльності для жителів. Однак отримані позитивні ефекти супроводжувалися низкою прогалин, зокрема, у функціонуванні бюджетних механізмів забезпечення розвитку територіальних громад, основними з яких є:

- чинний механізм фінансового забезпечення повноважень ОМС не встановлює взаємозв'язку надходжень і видатків бюджетів територіальних громад, окрім того, чітко простежується можливість маневрування як зменшення частки розподілених податків для ОМС, так і навантаженням додатковими видатками;

- відсутність належних джерел фінансового забезпечення повноважень з огляду на недосконалий механізм розподілу делегованих і власних повноважень у розрізі рівнів публічного управління та дублювання функцій, наслідком чого стало неефективне використання бюджетних ресурсів та відсутність фінансування окремих публічних послуг;

- низький рівень податкової та фінансової автономії територіальних громад зумовлений тим, що отримання надходжень від податків та платежів не завжди супроводжується їхньою самостійністю щодо введення податку, визначення ставки та бази податку;

- механізм використання бюджетних ресурсів та високий показник децентралізації видатків вказує на усталену практику відволікання власних бюджетних ресурсів для забезпечення делегованих повноважень, що зумовлює зниження можливостей фінансування власних повноважень;

- недосконалий механізм міжбюджетного вирівнювання та визначення фінансової спроможності територіальних громад. Так, при оцінюванні фінансової спроможності територіальних громад істотно нівелюються інші важливі чинники, що визначають результуючі значення вказаних параметрів, серед них: джерела надходжень ключових бюджетоутворювальних податків, чисельність платників податків та рівень їхньої заробітної плати, кількість підприємств, що забезпечують сплату цих податків. Порівняння територіальних громад за надходженням податку на доходи фізичних осіб у розрізі платників бюджетної сфери та приватних підприємств засвідчило основну вагу перших у бюджетах значної кількості ОМС;

- нерівномірність розподілу фінансового забезпечення територіальних громад за рахунок державної підтримки розвитку останніх. Зокрема, розподіл інфраструктурної субвенції вказує на відсутність урахування реальної потреби та рівних можливостей для розвитку інфраструктури територіальних громад, концентрування бюджетних ресурсів за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку в межах окремих територій.

У світлі оцінки можливостей територіальних громад до забезпечення добробуту важливим є рівень дотаційності, який визначається на основі індексу податкоспроможності відповідної територіальної громади. Групування ОТГ за рівнем дотаційності дало змогу встановити, що значна частина функціонуючих громад перебуває поза межами рекомендованого Міністерством розвитку громад та територій України значення 30%. Найгірша ситуація спостерігається в Івано-Франківській, Чернівецькій та Волинській областях (рис.4).

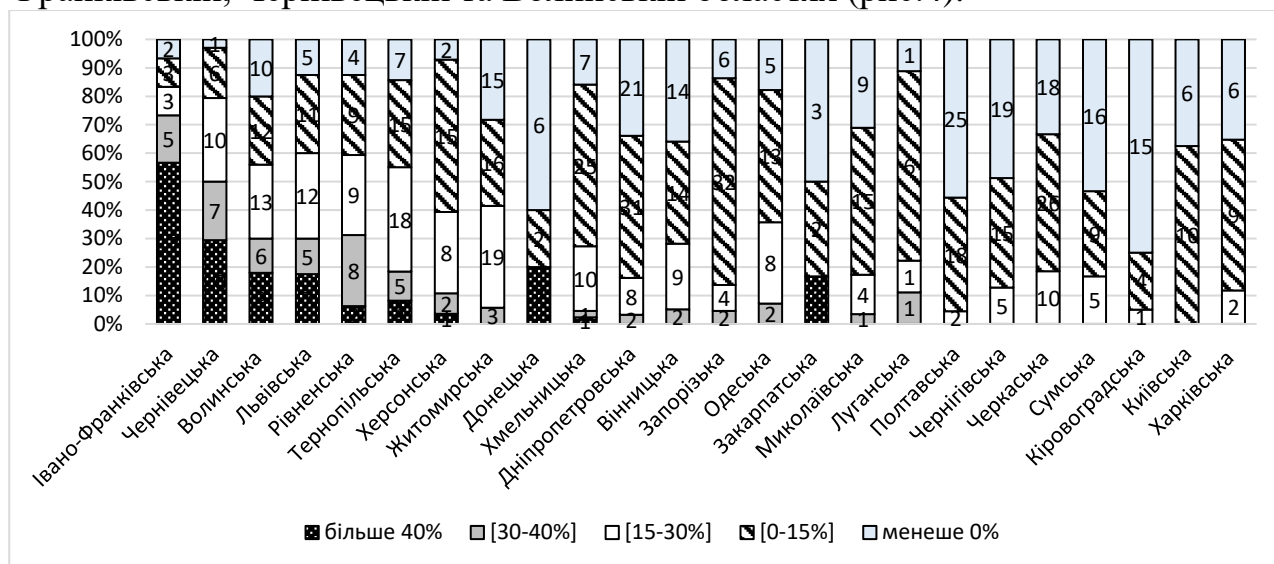

Рис. 4. Розподіл ОТГ за рівнем дотаційності в розрізі регіонів України, 2019 р.

Джерело: складено за даними веб-порталу Відкритий бюджет. URL: openbudget.gov.ua.

Визначено, що побудова ефективної моделі місцевого самоврядування на базовому рівні потребує паритету повноважень та фінансових ресурсів, а також удосконалення бюджетних механізмів у напрямі створення дієвих стимулів для ефективного використання територіальними громадами свого ендогенного потенціалу.

Здійснено оцінювання чутливості видатків ОТГ на власний соціально-економічний розвиток. Результати оцінювання на прикладі ОТГ Львівської області вказують на такі закономірності: 1) найбільша чутливість функціональних видатків до власних доходів ОТГ упродовж 2018–2019 рр. простежується за такими напрямками, як духовний та фізичний розвиток (11 з 22 ОТГ), соціальний захист (10 з 22 ОТГ); 2) для ОТГ Львівської області характерним є превалювання соціальних видатків над економічними; 3) лише у третини ОТГ тісний зв'язок з власними доходами забезпечили видатки на економічну діяльність; 4) за підсумками 2018–2019 рр., в ОТГ Львівської області спостерігалась висока чутливість видатків відносно трансфертів майже за усіма функціональними напрямками; 5) у понад половини ОТГ спостерігаються вищі темпи нарощення трансфертів порівняно з власними доходами, що свідчить про наявність «ефекту липучки» (flypaper effect) (табл.1). Зазначене дало змогу виокремити стратегічні орієнтири фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ: нарощування власних доходів, передусім через ефективне використання власного фінансово-економічного потенціалу; забезпечення паритету у співвідношенні економічних і соціальних видатків з метою формування довгострокових позитивних ефектів соціально-економічного розвитку ОТГ; диверсифікація функціональних видатків для всеохопного забезпечення публічних послуг на рівні ОТГ.

Таблиця 1

Оцінка чутливості доходів та функціональних видатків ОТГ Львівської області, у 2018-2019 рр.

Напрямок видатків	Функціонували з 2016 р.																	Функціонували з 2017 р.				
	Бабинська	Біжовицька	Вільшаницька	Воле-Баранецька	Гнідичівська	Грабовецька	Дублянська	Заболотцівська	Луцька	Міхенцівська	Новокапальницька	Новомисська	Новосвітлицька	Тросятинська	Чуквянська	Ходорівська	Мостиська	Судовишинська	Нижанківська	Давидівська	Жовтанецька	Шегинська
ВИДАТКИ І ВЛАСНІ ДОХОДИ																						
Державне управління	1,186	0,910	0,810	1,014	0,790	1,050	0,738	1,907	0,852	1,041	0,960	0,721	1,022	1,174	0,893	0,864	0,919	0,875	0,978	0,638	0,873	0,765
Економічна діяльність	0,786	0,755	0,367	1,096	0,687	0,707	2,830	0,230	0,445	1,912	0,641	1,035	0,291	0,998	1,607	1,027	0,866	1,091	0,907	1,464	0,688	0,495
ЖКГ	0,671	0,957	5,533	0,000	0,994	1,328	1,300	0,959	3,617	0,552	1,150	1,002	0,844	0,447	0,761	0,869	0,627	0,865	0,463	0,758	0,960	1,104
Охорона здоров'я	1,036	0,143	1,463	0,192	0,120	0,058	0,386	0,464	0,097	0,196	0,255	0,139	0,226	0,682	0,667	0,520	0,076	0,647	0,011	0,102	0,318	0,216
Духовний та фізичний розвиток	1,117	1,378	0,989	0,887	1,094	1,184	0,813	0,967	1,479	1,015	1,083	0,851	2,081	0,552	0,763	0,969	1,016	0,807	0,431	1,522	1,140	0,778
Освіта	1,142	1,002	0,826	0,860	0,765	0,814	0,829	0,660	0,819	1,030	0,896	0,753	0,985	0,945	0,918	0,858	0,979	0,912	0,359	0,798	0,796	0,908
- дошкільна	0,000	1,686	0,000	0,000	0,824	0,891	0,857	0,691	0,000	0,910	2,563	0,810	0,000	1,063	0,000	0,894	0,919	0,860	0,343	0,831	0,892	1,203
- шкільна	1,136	0,978	0,789	0,860	0,746	0,805	0,816	0,634	0,819	1,030	0,850	0,751	1,113	0,929	0,920	0,852	0,969	0,909	0,364	0,747	0,778	0,896
- позашкільна	1,105	1,813	0,000	0,000	0,921	0,000	0,850	0,000	0,000	0,000	0,887	0,000	0,000	1,084	0,000	0,872	1,478	0,975	0,000	0,750	0,909	2,139
Соціальний захист	1,246	1,212	3,025	3,246	0,908	1,353	1,856	0,387	7,500	0,910	1,284	0,969	6,945	0,821	0,667	0,961	1,287	0,873	0,320	0,759	0,633	0,900
ВИДАТКИ І ТРАНСФЕРТИ																						
Державне управління	1,044	0,801	1,210	1,154	1,183	1,272	0,570	3,485	1,095	0,909	1,347	1,060	1,059	1,174	0,960	1,098	0,975	1,001	2,422	0,618	1,169	1,071
Громадський порядок	0,803	0,000	0,000	22,53	2,222	4,586	0,000	0,000	0,000	0,830	0,000	0,548	1,789	1,270	0,607	2,614	1,071	0,000	3,778	0,000	1,399	1,298
Економічна діяльність	0,692	0,666	0,548	1,248	1,029	0,856	2,183	0,420	0,572	1,669	0,899	1,522	0,302	0,998	1,727	1,306	0,919	1,247	2,247	1,416	0,920	0,692
ЖКГ	0,590	0,843	8,263	0,000	1,489	1,608	1,003	1,753	4,648	0,482	1,614	1,474	0,874	0,447	0,818	1,104	0,666	0,989	1,147	0,733	1,286	1,544
Охорона здоров'я	0,912	0,126	2,185	0,219	0,180	0,070	0,298	0,848	0,125	0,171	0,358	0,204	0,234	0,682	0,717	0,661	0,081	0,740	0,026	0,099	0,426	0,302
Духовний та фізичний розвиток	0,983	1,214	1,478	1,010	1,639	1,434	0,627	1,767	1,901	0,886	1,520	1,252	2,155	0,552	0,821	1,231	1,079	0,923	1,068	1,472	1,526	1,089
Освіта	1,005	0,883	1,233	0,979	1,146	0,986	0,639	1,206	1,052	0,899	1,257	1,108	1,020	0,945	0,987	1,090	1,040	1,044	0,888	0,772	1,065	1,270
- дошкільна	0,000	1,486	0,000	0,000	1,235	1,079	0,661	1,262	0,000	0,795	3,598	1,191	0,000	1,064	0,000	1,135	0,976	0,984	0,850	0,804	1,194	1,683
- шкільна	1,000	0,862	1,178	0,979	1,117	0,975	0,629	1,158	1,052	0,899	1,193	1,105	1,152	0,930	0,989	1,082	1,028	1,040	0,901	0,723	1,042	1,254
- позашкільна	0,972	1,598	0,000	0,000	1,380	0,000	0,656	0,000	0,000	0,000	1,245	0,000	0,000	1,085	0,000	1,107	1,568	1,115	0,000	0,726	1,217	2,993
Соціальний захист	1,096	1,068	4,518	3,694	1,360	1,218	1,431	0,708	9,636	0,795	1,802	1,426	7,192	0,821	0,717	1,221	1,366	0,999	0,793	0,735	0,848	1,259

Джерело: розрахунки автора.

Значну увагу в роботі приділено особливостям організації та фінансування публічних послуг як одному з основних завдань спроможної територіальної громади. Зокрема, на основі дослідження публічних послуг у сфері охорони здоров'я і соціального захисту систематизовано функціональні, фінансові, організаційно-інституційні ризики у сфері охорони здоров'я територіальних громад Карпатського регіону та детерміновано напрями мінімізації зазначених ризиків, які полягають у такому:

організаційно-інституційні: законодавче визначення вторинного й третинного рівня надання медичної допомоги із детальним обґрунтуванням таких параметрів, як пакет послуг, порядок взаємовідносин між надавачами послуг різних рівнів, між пацієнтом і лікарем, фінансові засади функціонування закладів, порядок управління та підпорядкування тощо; урахування адміністративно-територіальних особливостей надання первинної медичної допомоги при визначенні капітаційної ставки та скасування лімітування декларацій у сільській місцевості;

фінансові: налагодження ефективного механізму фінансування первинної медичної допомоги в ОТГ, в тому числі й за участі органів місцевого самоврядування; усунення неефективних видатків через розбудову спроможної мережі надання первинних медичних послуг; застосування фінансових стимулів для працівників закладів охорони здоров'я ОТГ;

функціональні: налагодження партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та керівництвом закладу надання первинної допомоги; стимулювання та заохочення органами місцевого самоврядування до розвитку медицини в ОТГ через прийняття різного типу програм (розвиток громадського здоров'я та профілактики захворювань); контроль за умовами оплати праці лікарів первинного рівня надання медичної допомоги з боку профспілки, органу місцевого самоврядування, громадськості.

Запропоновано напрями підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів територіальних громад Карпатського регіону у сфері соціального захисту через подальшу зміну підходів, що базуються на фінансуванні мережі установ до закупівлі соціальних послуг через механізм соціального замовлення; створенні конкурентних позицій неурядовим організаціям на ринку соціальних послуг і впровадженні дієвих механізмів бюджетної підтримки громадських ініціатив в частині надання соціальних послуг на місцевому рівні.

У четвертому розділі «**Аналіз тенденцій та чинників диференціації соціально-економічного розвитку територіальних громад у контексті сучасних викликів**» на основі розробленої методики оцінено добробут територіальних громад з урахуванням фінансових параметрів та здійснено інтерпретацію результатів дослідження з метою позиціонування територіальних громад у регіоні, з'ясовано тенденції їхньої внутрішньорегіональної диференціації.

За останнє десятиліття траєкторія соціально-економічного розвитку територіальних громад і територій зазнала суттєвих змін. Так, одні територіальні громади в процесі свого розвитку та реалізації сучасних реформ сформували

ареали концентрованого добробуту, інші – зазнали стагнації або ж перетворились на території, що характеризуються уповільненням економічної активності, відсутністю інвестування, і, як наслідок, соціальним відторгненням. Вказані проблеми поглиблюються і з огляду на відсутність конвертації вищого рівня економічного розвитку у людський (Дніпропетровська, Черкаська області) (рис. 5).

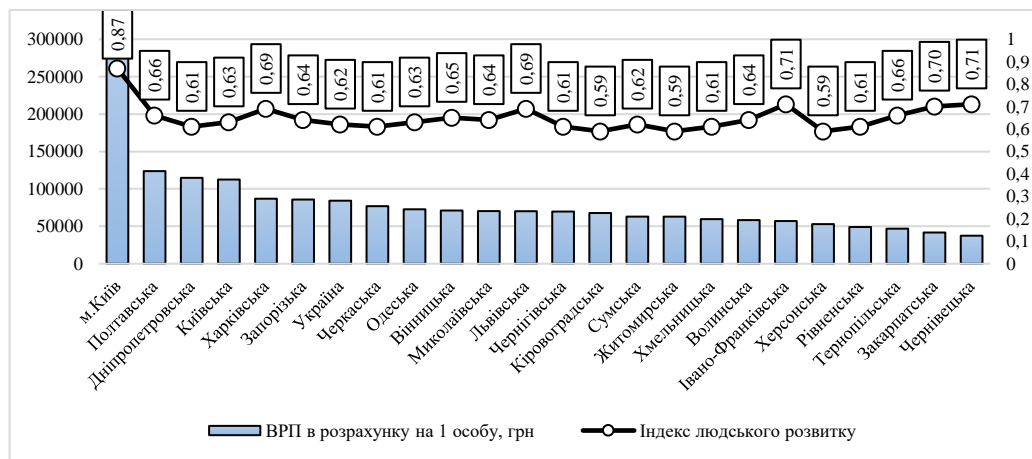

Рис. 5. Порівняння валового регіонального продукту (у розрахунку на 1 особу, грн) та індексу людського розвитку, 1.01.2019 р.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад та територій України.

Розроблений науково-методичний підхід до оцінювання добробуту територіальних громад апробовано на прикладі 89 ОТГ (зі 664 ОТГ), які обрані на основі типологізації за критеріями обсягу власних доходів та рівнем залежності від зовнішнього бюджетного фінансування (табл. 2). Часовий фактор життєдіяльності громад (створені у 2015–2017 рр.) обґрунтовано потребою оцінювання добробуту тих територіальних громад, які мали змогу реалізувати власну політику місцевого розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Групування територіальних громад
за критеріями обсягу власних доходів та дотаційності, 2018 р.

Група за власними доходами на 1 жителя	Група за рівнем дотаційності					Разом
	понад 40%	(40%-30%)	(30%-15%)	(15%-0%)	менше від 0%	
до 1000	17					17
(1000-4000)	19	46	140	180	24	409
(4000-7000)				84	103	187
(7000-10000)				5	27	32
понад 10000				2	17	19
Всього	36	46	140	271	171	664

Джерело: згруповано автором за даними за даними веб-порталу Відкритий бюджет. URL: openbudget.gov.ua.

Проведене оцінювання дало змогу отримати результати в структурно-функціональному, часовому та просторовому вимірах. Встановлено, що найнижчий рівень добробуту територіальних громад показали ОТГ з високим

рівнем дотаційності. Натомість найменші розриви порівняно зі середнім в Україні значенням спостерігаються в ОТГ з найнижчою дотаційністю. Бездотаційні ОТГ показали кращі підсумкові значення за такими функціями: економічна діяльність, духовний та фізичний розвиток, дошкільна освіта (рис. 6).

а) ОТГ з найвищим рівнем дотаційності

б) ОТГ зі середнім рівнем дотаційності

в) бездотаційні ОТГ

..... середнє в Україні;

..... середнє в групі ОТГ.

г) ОТГ з найнижчим рівнем дотаційності

Рис. 6. Інтегральне оцінювання добробуту ОТГ, 2018 р.

Джерело: розраховано та побудовано автором.

Зокрема, структурно-функціональний зріз оцінювання показав, що найнижчий рівень добробуту територіальних громад спостерігається у таких сферах, як позашкільна освіта, культура та спорт, соціальний захист. За типом поселень міські ОТГ зайняли вищі рейтингові позиції на протизагу сільським ОТГ. Результати оцінювання підтверджують диференціацію територіальних громад за більшістю напрямів добробуту, що забезпечують ОМС відповідно до встановлених повноважень та отриманих бюджетних ресурсів. Попри очевидні переваги, на сучасному етапі адміністративно-фінансова децентралізація не конвертувалась у високий рівень та якість життя незалежно від місця проживання.

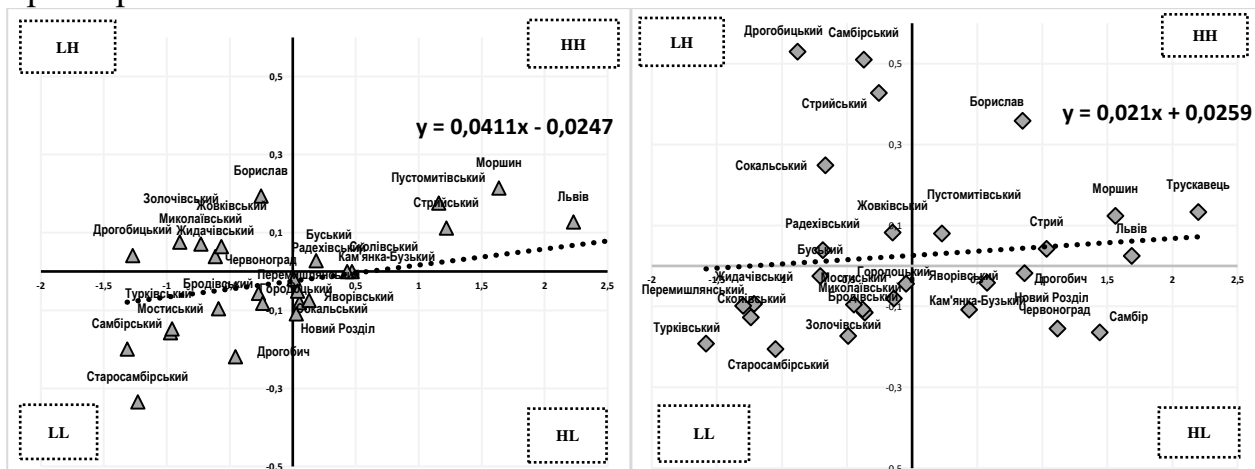
Стійкі тенденції міжрегіональної та внутрішньорегіональної соціально-економічної диференціації вказують на загрозливі масштаби нерівномірного соціально-економічного розвитку територіальних громад. Просторові ефекти функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад у роботі досліджено з позиції оцінювання внутрішньорегіональної диференціації територій та розвитку економічного простору регіонів.

Моделювання впливу економічних, соціальних і фінансових чинників на соціально-економічний розвиток територіальних громад допомогло виявити

напрями внутрішньорегіональних взаємодій та диспропорції у соціальному та економічному розвитку громад, а також ефекти поширення впливу окремих територіальних громад на решту території.

На основі гравітаційних моделей встановлено, що у Львівській області до таких територій належать обласний центр та прилегла територія, а також та окремі міста обласного значення (НН «high-high» – території, що мають відносно високі власні значення показника, що аналізується, оточені територіями також з відносно високими значеннями відповідного показника та НL «high-low» – території, що мають відносно високі власні значення показника, що аналізується, оточені територіями з відносно низькими значеннями відповідного показника).

За результатами ідентифіковано ареали периферійності (LH «low-high» – території, що мають відносно низькі власні значення показника, що аналізується, оточені територіями з відносно високими значеннями відповідного показника. LL «low-low» – території, що мають відносно низькі власні значення показника, що аналізується, оточені територіями також з відносно низькими значеннями відповідного показника) в регіоні й території, які опинилися поза межами впливу поширення позитивних ефектів наявних «точок зростання» (рис. 7). Виокремлено територіальні громади, локалізовані в межах окремих ареалів, що характеризуються низьким рівнем використання фінансово-економічного потенціалу (або ж позбавлені економічних ресурсів), соціальним відторгненням, просторовою ексклюзією.

а) індекс економічного розвитку

б) індекс соціального розвитку

Рис. 7. Просторова діаграма розсіювання соціального та економічного розвитку за значенням глобального індексу Морана для територій Львівської області, 2019 р.

Джерело: розраховано та побудовано автором.

В умовах реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади формування нового районного поділу супроводжується інституційною невизначеністю, відсутністю встановлених повноважень та відповідних фінансових ресурсів. Водночас з'ясовано, що у Львівській області розподіл економічної активності на районному рівні супроводжується відсутністю «точок зростання», що формують позитивні імпульси для розвитку прилеглої території. Вказана ситуація характерна для двох зі семи новостворених районів

(Самбірський та Червоноградський райони) (рис. 8). Виявлені закономірності потребують урахування при формуванні та реалізації політики регіонального розвитку, бюджетної підтримки відповідних територій.

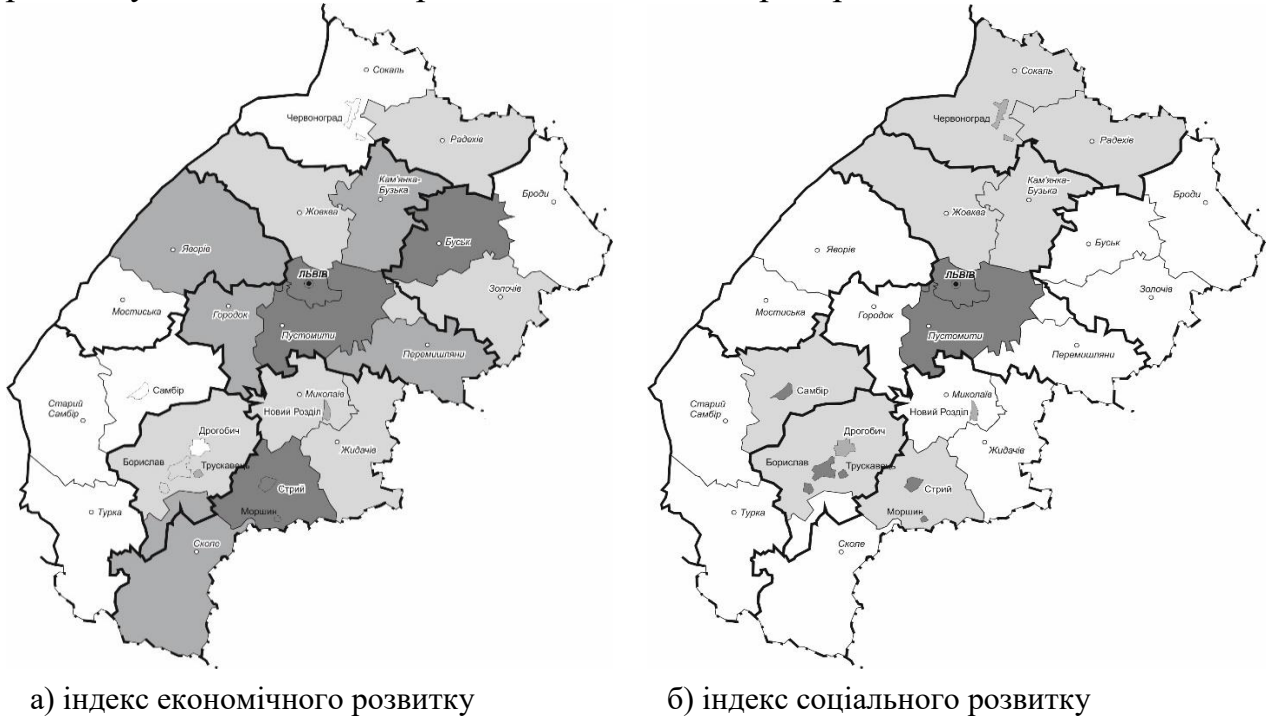

Рис. 8. Картограми локальних індексів просторової асоціації соціально-економічного розвитку територій Львівської області, 2019 р.

Джерело: побудовано автором.

Означені процеси створюють передумови для посилення дивергентних тенденцій, зокрема, за рахунок зниження темпів соціально-економічного розвитку територіальних громад із нижчим рівнем фінансової спроможності. Це формує бар'єри для забезпечення добробуту територіальної громади незалежно від місця проживання.

За допомогою алгоритму дослідження внутрішньорегіональної диференціації з'ясовано наявність конвергентно-дивергентних тенденцій за параметрами соціально-економічного розвитку та бюджетного забезпечення адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня за період 2011–2019 рр. (на прикладі Львівської області):

1) здійснено розрахунок індикаторів σ -конвергенції за показниками варіації;

2) перевірено наявність ефекту глобальної конвергенції на основі моделі Г. Барро і Х. Сала-і-Мартіна, що дало змогу встановити дивергентні процеси за більшістю параметрів економічного (обсяг реалізованої продукції, роздрібний товарооборот, кількість підприємств та ін.) та соціального розвитку (природний та міграційний приріст/зниження, кількість дошкільних закладів, кількість медичного персоналу та ін.). Моделювання впливу бюджетних ресурсів не підтвердили їхнього впливу на зниження соціально-економічної диференціації.

Ідентифікація просторових ареалів депресивності, виявлення дивергентних тенденцій та наявність ефектів впливу екзогенних чинників потребують переосмислення підходів до бюджетного регулювання розвитку територіальних громад у контексті реалізації державної регіональної політики.

У п'ятому розділі **«Концептуальні засади вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад»** обґрунтовано концепцію забезпечення добробуту територіальних громад в умовах реалізації сучасних реформ, напрями вдосконалення бюджетного інструментарію забезпечення добробуту територіальних громад, запропоновано організаційно-економічні та фінансові заходи забезпечення добробуту територіальних громад в контексті зменшення диференціації їхнього розвитку.

Необхідність формування концептуального базису забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації зумовлена новою конфігурацією конструкту «риннок – держава – територіальна громада» та зміною внутрішньодержавних бюджетних відносин, пов'язаних безпосередньо з адміністративно-фінансовою децентралізацією та реалізацією політики регіонального розвитку. У роботі запропоновано концепцію забезпечення добробуту територіальних громад, в основу якої покладено такі пріоритетні напрями: формування організаційно-економічних та фінансових умов, які є підґрунтям для забезпечення добробуту територіальних громад; підвищення дієвості інструментарію бюджетних механізмів; стимулювання жителів територіальної громади до забезпечення власного добробуту; інтенсифікація місцевого розвитку через активізацію ендogenous фінансово-економічного потенціалу (рис. 9).

Зважаючи на необхідність вдосконалення системи бюджетного планування на базовому рівні, обґрунтовано рекомендації щодо розроблення бюджетних програм, які дають змогу: встановити відповідність використання бюджетних ресурсів досягнутому рівню добробуту порівняно з іншими територіальними громадами; коригувати бюджетну політику з урахуванням досягнутого рівня добробуту територіальних громад; використовувати як індикативний інструмент органами влади різних рівнів та ОМС, територіальною громадою; здійснювати порівняння досягнутого рівня добробуту територіальної громади в розрізі основних функцій; проводити комплексне оцінювання досягнутих результатів. Удосконалено систему показників оцінювання добробуту територіальних громад, які охоплюють сферу житлово-комунального господарств, благоустрою та безпеки для системного відображення усіх аспектів функціонування територіальної громади, результуючими з яких є: загальна площа парків та скверів; кількість облаштованих дитячих просторів, частка домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням; кількість правопорушень та ін.

З метою підвищення спроможності територіальних громад до організації та фінансування публічних послуг розроблено організаційно-економічний механізм інтеграції медичних і соціальних послуг на засадах мультиканального фінансування, що передбачає вищий ступінь охоплення медико-соціальними послугами жителів територіальної громади, оптимізацію бюджетних ресурсів та ефективну кадрову політику.

Рис. 9. Концепція забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації.

Джерело: розроблено автором.

Обґрунтовано, що в основі ефективізації бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад лежить здатність громад до одночасного задіяння заходів щодо зміцнення бюджетної спроможності територіальних громад, алокативної ефективності їхніх бюджетних ресурсів, спільного фінансування проєктів міжмуніципального співробітництва. Такий підхід дасть змогу зменшити розриви між рівнем фінансово-економічного потенціалу та спроможністю територіальних громад, що особливо важливо для розвитку територіальних громад із низьким потенціалом.

Задля стимулювання жителів територіальної громади до забезпечення їхнього добробуту обґрунтовано потребу у формуванні та імплементації місцевих програм, які спрямовані на формування освітнього, підприємницького, інвестиційного середовища (збереження здорового способу життя, формування нових знань, розвиток підприємницького та людського потенціалу, креативного сектору, пропагування локальної ідентичності та згуртованості). Результати виконання цих програм у найширшому сенсі сприятимуть інтеграції спільноти жителів, її ресурсів та функцій, що дасть змогу збільшити соціальний капітал громади.

Поглиблення соціально-економічної диференціації підтверджує неможливість використання уніфікованого підходу до регулювання розвитку територіальних громад у рамках реалізації державної регіональної політики. Доведено потребу трансформації бюджетної підтримки громад через Державний фонд регіонального розвитку в напрямі їхнього соціально-економічного розвитку та просторової інклюзивності.

Розвинуто науково-методичні засади дослідження європейського досвіду забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, зокрема, визначено інституційні, адміністративні та територіальні параметри децентралізації в різних країнах; охарактеризовано фінансову архітектуру та оцінено якісні характеристики рівня життя; проаналізовано схеми надходження, розподілу та використання фінансових ресурсів на локальному рівні в умовах децентралізації, що дало змогу обґрунтувати перспективні напрями вдосконалення децентралізованого механізму надання та організації публічних послуг в Україні на основі імплементації кращого досвіду європейських країн.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробленні теоретико-методологічних засад та формуванні науково-прикладних аспектів вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації.

Висновки концептуального, теоретико-методологічного та науково-прикладного характеру зводяться до такого:

1. Виокремлення етапів еволюції теорій добробуту та обґрунтування теоретико-методологічного базису дослідження добробуту територіальних громад дало змогу з'ясувати, що синтезом різних теоретичних конструкцій,

теорій та концепцій є імперативи високого рівня та якості життя, можливостей людського розвитку жителів територіальної громади незалежно від місця проживання. З огляду на це громадоцентричний та диференційований підходи обґрунтовані потребою у встановленні спільної відповідальності органів місцевого самоврядування і жителів громади за забезпечення добробуту з одного боку, та забезпечення збалансованого розвитку територіальних громад – з іншого, що у підсумку сприятиме послабленню суперечності між соціальною справедливістю та економічною ефективністю.

2. У світлі сучасних реформ і потреби в дослідженні територіальних громад як інтегрованих утворень та єдності їхніх жителів розглянуто еволюційні засади, структуру, функції, ресурси, механізми управління й самоврядування на основі системного підходу. Ідентифікація системних характеристик територіальної громади дала змогу окреслити її як згуртовану, територіально означену спільноту жителів, які, поділяючи спільні цінності та володіючи спільними ресурсами, беруть участь у реалізації функцій місцевого самоврядування, здійснюють спільні дії щодо забезпечення добробуту громади.

3. Встановлено, що критеріальною ознакою результативності реформи адміністративно-фінансової децентралізації є забезпечення високого рівня добробуту територіальних громад. Зазначене потребує розроблення відповідних концептуальних засад, спрямованих на усунення проблем їхнього дисфункціонального розвитку у взаємозв'язку із забезпеченням ефективності формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів, означенням нових форм та дієвого інструментарію бюджетних механізмів, надання якісних публічних послуг у відповідності до принципу субсидіарності, підвищення рівня та якості життя в громаді.

4. Доведено, що в сучасних умовах, пов'язаних зі зміною адміністративно-територіального устрою та місцевого врядування, публічних фінансів, питання встановлення оптимальних параметрів моделі адміністративно-фінансової децентралізації полягає у належному розподілі повноважень між різними рівнями публічного управління з акцентом на повноваженнях територіальних громад, специфікацією фінансових параметрів, що визначають особливості, формування розподілу та використання бюджетних ресурсів, а також способів оцінки досягнення результатів.

5. Системне осмислення сутності бюджетних механізмів дало змогу розглядати їх із таких позицій: як складову бюджетної політики України та важливий елемент реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування, спрямованої на формування, розподіл та ефективне використання бюджетних ресурсів, з одного боку, і досягнення високого рівня й якості життя її мешканців, з іншого. Конструктивне означення спільної відповідальності органів місцевого самоврядування та жителів територіальної громади дало змогу запропонувати авторський підхід до визначення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад з позиції необхідності реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, спрямовуючи бюджетні ресурси задля забезпечення добробуту територіальних громад.

6. Проведений аналіз доходів бюджетів територіальних громад показав, що за результатами впровадження бюджетно-податкових змін у процесі децентралізації має місце позитивна динаміка зростання доходів, проте на основі порівняння структурних показників доходів територіальних громад встановлено існування негативних тенденцій в частині відсутності реальної автономії бюджетних ресурсів, превалювання трансфертів на делеговані повноваження над власними, низької ролі місцевих доходів у бюджетному забезпеченні територіальних громад.

7. На основі оцінювання ефективності бюджетних видатків територіальних громад у частині визначення їхньої пріоритетності, чутливості до власних надходжень і трансфертів виявлено відволікання бюджетних ресурсів на фінансування делегованих повноважень, відсутність фінансування функцій, пов'язаних із власними повноваженнями, неефективне використання бюджетних ресурсів, що засвідчило потребу в нарощуванні власних доходів, насамперед через: ефективне використання власного фінансово-економічного потенціалу; забезпечення паритету у співвідношенні економічних та соціальних видатків з метою формування довгострокових позитивних ефектів соціально-економічного розвитку ОТГ; диверсифікацію функціональних видатків для всеохопного забезпечення публічних послуг на рівні ОТГ.

8. Результати дослідження вказують на відсутність єдиного методологічного підходу до оцінювання добробуту територіальних громад та ролі бюджетних механізмів у цьому процесі. Запропоновано авторський підхід, що передбачає обґрунтування множини показників бюджетного забезпечення добробуту територіальних громад і розрахунок часткових індикаторів. Комплексне оцінювання на основі вказаного методологічного підходу дало змогу виявити деструктивні процеси, пов'язані з відсутністю фінансування власних повноважень, дефіцитом бюджетних ресурсів та низькою якістю забезпечення публічних послуг на рівні окремих територіальних громад, а також поглиблення розривів бюджетного забезпечення добробуту територіальних громад у розрізі окремих функцій, типів поселень, регіонів.

9. Оцінювання центр-периферійних взаємодій у Львівській області засвідчило, що центром (ядром) соціально-економічного розвитку виступає обласний центр та прилегла територія; встановлено, що окремі міста обласного значення в процесі соціально-економічного розвитку є «точками економічного зростання» та виступають як противага обласному центру, однак більшість з них, попри достатньо високі власні значення соціального розвитку, характеризуються відсутністю генерування позитивних ефектів для економічного розвитку прилеглих територій. Встановлено, що реформа адміністративно-фінансової децентралізації змінила характер просторових економічних взаємовідносин у напрямі їхньої інтенсифікації. Незважаючи на наявність територій, що характеризуються низьким рівнем інтегрованості в економічному просторі та низьким рівнем соціального розвитку. Для таких територіальних громад актуальним є застосування диференційованого підходу в напрямі як активізації економічного зростання, так і підвищення рівня соціального розвитку.

10. Запропоновано концепцію забезпечення добробуту територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, що передбачає застосування громадоцентричного та диференційованого підходів з огляду на поглиблення соціально-економічної диференціації. Взаємозумовленість концептуальних цілей, спрямованих на формування організаційно-економічних та фінансових засад забезпечення добробуту територіальних громад; вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів; стимулювання жителів територіальної громади у забезпеченні добробуту та інтенсифікація місцевого розвитку сприятимуть зростанню рівня добробуту територіальних громад, згуртованості, посиленню відповідальності жителів за власний добробут, зменшенню соціально-економічної диференціації.

11. На основі розробленої моделі інтеграції фінансових ресурсів за напрямом (вертикальна та горизонтальна) та формами інтеграції (міжмуніципальна, міжсекторальна, муніципально-організаційна) окреслено організаційно-економічні засади міжсекторальної інтеграції бюджетних ресурсів на засадах мультиканального фінансування медичних і соціальних послуг, що дає змогу зменшити дублювання функцій органів місцевого самоврядування, оптимізувати бюджетні витрати, комплексно забезпечити надання публічних послуг, створити підґрунтя для зміцнення здоров'я та добробуту жителів територіальних громад.

12. Перспективним напрямом удосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад є використання інноваційних підходів до посилення впливу бюджетних механізмів на забезпечення добробуту територіальних громад, що передбачає комплекс програмних заходів, а саме: створення умов для стимулювання жителів територіальної громади до власного забезпечення добробуту на засадах особистої автономії та колективної відповідальності через збереження здорового способу життя, формування нових знань, розвиток підприємницького та людського потенціалу, креативного сектору, пропагування локальної ідентичності й згуртованості. Результати виконання цих програм сприятимуть інтеграції спільноти жителів, її ресурсів та функцій.

13. Окреслено детермінанти забезпечення добробуту територіальних громад на основі ідентифікації сфер та пріоритетів розвитку, що дають змогу органам місцевого самоврядування та органам влади різних рівнів публічного управління при розробці політики місцевого та регіонального розвитку, бюджетної політики на державному та місцевому рівнях приймати зважені рішення, спрямовані на усунення нерівностей між територіальними громадами, сприяти їхній територіальній згуртованості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2020. 380 с.

2. Гринчишин І. М., Біль М. М., Лещух І. В., Патицька Х. О., Попадинець Н. М. Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендogenous потенціалу / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 301 с. *Особистий внесок здобувача – Територіальна громада та її спроможність: теоретичний дискурс (п.1.1); Структурування ендogenous потенціалу та його роль у забезпеченні спроможності територіальних громад (п.1.3.); Науково-методичні засади оцінювання ефективності використання ендogenous потенціалу територіальних громад (п.1.4.); Особливості використання бюджетного потенціалу територіальних громад в Україні (п.2.3.); Стратегічні орієнтири ефективного використання ендogenous потенціалу територіальних громад в світлі забезпечення їх спроможності (п.3.4).*

3. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. В. С. Кравціва, І. З. Сторонянської Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). *Особистий внесок здобувача – Місцеві бюджети міст та районів: динаміка змін (п. 4.1.); Наповнення бюджетів об'єднаних територіальних громад надходженнями від оподаткування юридичних осіб (7.1.); Ризики реформування системи охорони здоров'я (10.2.); Архітекtonіка децентралізованої системи соціального захисту: порівняльний аналіз (10.3.).*

4. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи: колективна монографія / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с. *Особистий внесок здобувача – Удосконалення соціального захисту населення територіальних громад, С.250–255.*

5. Стале ендogenous зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 501 с. *Особистий внесок здобувача – Стратегування розвитку регіонів на засадах цілеорієнтованого підходу, С. 407–415.*

6. Hrynchyshyn I., Bil M., Popadynets N., Leshchuh I., Patytska K. Theoretic interpretation of the components of territorial communities' endogenous capacity. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. P. 19–30. Особистий внесок здобувача – Бюджетний потенціал у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, С 20–25.*

7. Гринчишин І. М., Бас-Юрчишин М. А., Біль М. М. Трансформація системи соціального захисту: національні пріоритети та регіональні особливості / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 172 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). *Особистий внесок здобувача – Розділ І. Система соціального захисту в світлі трансформаційних процесів, С. 7–52.*

8. Socio-economic potential on the Polish-Ukrainian border. Jaroslaw, Poland, 2017. P. 226–235. *Особистий внесок здобувача – The transformation of the*

social security system in the conditions of administrative and territorial reform: Polish experience and opportunities for Ukraine.

9. System transformations of the national economy: challenges and expectations: Collective monograph / ed. by O. Vlasiuk, O. Pyash, V. Voloshyn; University of Economy Publishing. Bydgoszcz, 2016. 357 p. *Особистий внесок здобувача – Reforming the structural funds: challenges for the EU regional policy, P. 168–172.*

10. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; за наук. д.е.н., проф. І. З. Сторонянської Львів, 2014. 438 с. *Особистий внесок здобувача – Особливості фінансування розвитку соціальної сфери регіону, концептуальні напрями забезпечення ефективності формування використання фінансових ресурсів соціального страхування в регіоні, С. 299–334.*

11. Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. М. А. Козоріз. НАН України; Інститут регіональних досліджень. Львів, 2012. 307 с. *Особистий внесок здобувача – Інвестиційний потенціал у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, С. 258–273.*

Статті у наукових фахових виданнях України

12. Гринчишин І. М. Еволюція теорій добробуту у постулатах економічних шкіл та концепцій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка».* 2020. № 1. С. 45–53. (*Index Copernicus*).

13. Storonianska I., Patytska Kh., Hrynychshyn I., Chemerys V. Spatial disproportions in development of territorial community under conditions of administrative and financial decentralization. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal.* 2020. №. 4, Vol. 6. P. 43–62. (*Web of Science*). *Особистий внесок здобувача – запропоновано рівні ідентифікації центр-периферійних взаємодій в регіоні та акцентовано на їхньому формуванні та розвитку на рівні територіальних громад.*

14. Гринчишин І. М. Ідентифікація ризиків у сфері охорони здоров'я та їхній вплив на функціонування територіальних громад в умовах реалізації сучасних реформ. *Економічний аналіз.* 2020. № 3. С. 7–15. (*Index Copernicus*).

15. Гринчишин І. М., Бас-Юрчишин М. А. Закономірності соціально-економічного розвитку територіальних громад та територій Львівської області. *Інфраструктура ринку.* 2020. Вип. 49. С. 78–89. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача – здійснено аналітичне дослідження соціально-економічного розвитку територіальних громад і територій.*

16. Соціально-економічна диференціація територіальних громад в умовах формування нової політики регіонального розвитку. *Економіка та суспільство.* 2020. Вип. 4(144). С. 36–42. (*Index Copernicus*).

17. Гринчишин І. М. Концепція добробуту територіальних громад: теоретично-еволюційний дискурс. *Моделювання регіональної економіки.* 2019. № 2. С. 130–139.

18. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5(139). С. 26–32. (*Index Copernicus*).

19. Storonyanska I., Hrynchyshyn I., Dub A., Horga I. Fiscal decentralization in Europe in the context of social protection development. *Economic Annals-XXI*. 2019. 175(1-2). P. 24–28. (*Scopus*) *Особистий внесок здобувача – розроблено триетапний підхід до компаративного аналізу бюджетного забезпечення системи соціального захисту*.

20. Гринчишин І. М. Механізми забезпечення оптимального розподілу фінансових ресурсів територіальних громад Карпатського регіону в умовах фінансової децентралізації. *Інтелект XXI*. 2019. №6. С.58–63. (*Index Copernicus*).

21. Гринчишин І. М., Дуб А. Р. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад як джерело фінансування їх розвитку. *Бізнес Інформ*. 2019. №6. С. 227–233. (*Index Copernicus, Research Bible, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index*). *Особистий внесок здобувача – детерміновано залежність бюджетів територіальних громад від надходжень податку на доходи фізичних осіб платників бюджетної сфери та приватних підприємств*.

22. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 6 (134). С. 51–56. (*Index Copernicus*).

23. Гринчишин І.М. Напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів на соціальний захист в Україні: регіональний та місцевий виміри. *Регіональна економіка*. 2018. № 4. С.94–102. (*Index Copernicus*).

24. Гринчишин І.М. Інституційні засади трансформації системи соціального захисту. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 6 (126). С.103–107. (*Index Copernicus*).

25. Гринчишин І. М. Ризики та перспективи забезпечення ефективного надання соціальних послуг в умовах поглиблення фінансової децентралізації (на прикладі Львівської області). *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2017/46.pdf. (*Index Copernicus*).

26. Гринчишин І. М. Стратегічні орієнтири розвитку Карпатського регіону в умовах реалізації нової регіональної політики. *Регіональна економіка*. 2017. № 4. С.14–21. (*Index Copernicus*).

27. Сторонянська І., Гринчишин І., Прокопюк А. Трансформації механізмів фінансування соціального захисту в умовах адміністративно-територіальної реформи України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/5_2016/54.pdf. *Особистий внесок здобувача – обґрунтовано особливості трансформації бюджетних механізмів в умовах адміністративно-фінансової децентралізації*. (*Index Copernicus*).

28. Гринчишин І. М. Забезпечення фінансової стабільності системи соціального захисту України в умовах євроінтеграції. *Соціально-економічні*

проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 5 (115). С. 35–39. (Index Copernicus).

29. Гринчишин І. М., Сторонянська І. З. Особливості формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування на місцевому рівні (на прикладі Львівської області). *Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 73–80. Особистий внесок здобувача – охарактеризовано надходження та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування та їх вплив на забезпечення добробуту жителів територіальних громад. (Index Copernicus).*

30. Гринчишин І. М., Проць Н. В. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні фінансової бази органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 9. С.195–199. (Index Copernicus). Особистий внесок здобувача – структуровано доходи органів місцевого самоврядування.*

31. Гринчишин І. М. Оцінювання параметрів діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні та особливості їх регіонального розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Львів, 2014. Вип. 5 (109). С.373–380. (Index Copernicus).*

32. Гринчишин І. М., Білик О. І. Інформаційне забезпечення процесу трансформації ресурсів недержавних пенсійних фондів в інвестиції регіону. *Актуальні проблеми економіки. 2013. № 11. С. 158–177. (Scopus). Особистий внесок здобувача – розроблено механізми трансформації фінансових ресурсів суб'єктів економіки в інвестиції регіону.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

33. Storonianska I., Hrynchyshyn I., Dub A., Patytska Kh. Property taxes in the structure of local governments' income: EU vs Ukraine. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. 2020. T. 90. N 1. P. 29–38. (Poland). Особистий внесок здобувача – здійснено порівняльний аналіз транспортного податку в структурі доходів місцевих бюджетів України та країн ЄС. (Index Copernicus, BazEkon, PBN, POL-Index).*

34. Hrynchyshyn I. M. Local finance in the provision of the community wellbeing: comparative analysis of Poland and Ukraine. *Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu. 2019. T. 86. N. 3. P. 23–32. (Poland) (Index Copernicus, BazEkon, PBN, POL-Index).*

35. Hrynchyshyn I., Panukhnyk O., Bil M., Popadynets N., Patytska Kh., Leshchuh I. Scientific-methodical foundations of estimation of territorial communities' endogenous capacity in Ukraine in conditions of decentralization. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/smtesm-19/125917669>. (France). *Особистий внесок здобувача – запропоновано методичний підхід до оцінювання бюджетного потенціалу та здійснено його апробацію на прикладі об'єднаних територіальних громад України.*

36. Hrynchyshyn I.M. Decentralized system of social protection in the EU: a comparative perspective for Ukraine. *Zeszyty Naukowe WSEI. seria: EKONOMIA. 15 1/2018. P. 205–215. URL: <http://www.wydawnictwo.wsei.eu/index.php/z nec/article/view/667>. (Poland). (Index Copernicus).*

37. Hrynchyshyn I.M. Identified threats and prospects of improving the system of social protection of the population of united territorial communities (on the example of the Carpathian region). *Perspectives-journal on economic issues*. 2018. Vol. 5. P.71–81. (Slovakia).

38. Hrynchyshyn I.M. Assessment of the efficiency of social protection financing under local reform of Ukraine. *Organizational and economic mechanisms of development of the financial system*. 2016, N. 27. P. 27–35. (Latvia).

39. Hrynczyszyn I., Bas-Jurczyszyn M. Elementy okresu przejściowego rozwoju regionalnych rynków ubezpieczenia zdrowotnego w Ukrainie w kontekście reformowania ochrony zdrowia. *Nauka i studia*. 2015. № 17 (148). С. 48–55. (Poland). *Особистий внесок здобувача – охарактеризовано механізми фінансування медичних послуг*.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

40. Гринчишин І.М. Наукові підходи до трактування сутності поняття «територіальна громада». *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика: збірник матеріалів VIII Міжнар. заоч. наук.-практ. конф. (27 листопада 2020 року)*. Запоріжжя, 2020. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/node/5539.

41. Гринчишин І.М., Бас-Юрчишин М.А. Центро-периферійні взаємодії на внутрішньорегіональному рівні: методичні підходи до оцінювання. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці: збірник матеріалів XVI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (30 листопада-4 грудня 2020 року)*. Ірпінь, 2020. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/32>. *Особистий внесок здобувача – запропоновано методичний підхід до оцінювання центро-периферійних взаємодій в регіоні*.

42. Гринчишин І. М., Біль М. М., Попадинець Н. М. Фінансова спроможність територіальних громад як необхідна умова їх функціонування. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених. (21 листопада 2019 р.)*. Львів, С. 56–58. *Особистий внесок здобувача – оцінено фінансову спроможність територіальних громад*.

43. Гринчишин І.М. Повноваження органів місцевого самоврядування України та ризики першого етапу децентралізації влади. *Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні: реалії та перспективи: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (29 травня 2019 року)*. Полтава, 2019. С. 32–35 .

44. Гринчишин І. М. Пріоритетні завдання розвитку соціального захисту в контексті децентралізації та секторальних реформ в Україні. *Модернізація публічних фінансів: стан та виклики сьогодення: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 52–54*.

45. Гринчишин І.М. Бюджетний потенціал у забезпеченні спроможних територіальних громад. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук. інтернет-конф. URL: <http://confscience.webnode.com.ua>*.

46. Гринчишин І. М., Дуб А. Р. Розподіл трансфертів в умовах реформи міжбюджетних відносин. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (22 листопада 2018 р.) Львів, 2018. С. 47–49. *Особистий внесок здобувача – охарактеризовано види трансфертів та особливості їхнього розподілу.*

47. Гринчишин І. М. Соціальний захист та бідність в європейських країнах: фінансовий контекст. *Фінансові механізми сталого розвитку України*: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 жовтня 2018 р.). Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. С. 52–54.

48. Гринчишин І. М. Децентралізована система соціального захисту: перші результати та виявлені ризики. *Економіко-правові засади формування та розвитку регіональної інфраструктури в умовах децентралізації економіки України*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 2018 р.) URL: <http://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/1741>.

49. Hrynchyshyn I.M. The costs of social protection and reduce the risk of poverty: the experience of European countries. *Трансформаційні процеси в економіці України: глобальні та регіональні аспекти*: збірник матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених. Львів, 2017. С. 25–26.

50. Гринчишин І. М. Обласні програми регіонального розвитку: соціальний контекст. *Сучасні технології менеджменту*: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. Луцьк, 2017. С. 263–264.

51. Гринчишин І. М. Бюджетне забезпечення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук*: збірник матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 2017. С. 22–23.

52. Гринчишин І. М. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту в умовах адміністративно-територіальної реформи України. *Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці*: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Полтава, 2017. С. 100–102.

53. Гринчишин І. М. Необхідність зміни національних пріоритетів розвитку соціального захисту в умовах фінансової децентралізації. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки*: збірник тез за матеріалами ІV Міжнар. наук.-практ. конф. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 132–133.

54. Hrynchyshyn I. Financial provision of social sphere development of the Carpathian region under the fiscal decentralization. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє*: збірник тез за матеріалами Наук.-практ. інтернет-конф. Київ: КНЕУ, 2017. С. 147–148.

55. Гринчишин І.М. Пріоритети бюджетної політики у сфері соціального захисту. *Трансформаційні процеси в економіці України: глобальні та регіональні аспекти*: збірник тез за матеріалами Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Львів, 2016. С. 24–26.

56. Гринчишин І. М. Особливості фінансування соціальних допомог в Україні. *Фінанси в умовах модернізації регіональної економіки*: збірник тез за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 85–88.

57. Гринчишин І. М. Сучасний стан фінансового забезпечення системи соціального захисту в Україні. *Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції*: збірник тез за матеріалами II Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 58–61.

58. Гринчишин І. М. Особливості фінансування соціальних послуг в Україні. *Фінанси в умовах модернізації регіональної економіки*: збірник тез за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 18–19.

59. Гринчишин І. М. Проблеми фінансування соціальних пілг в Україні. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: збірник тез за матеріалами Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених і студентів. Луцьк, 2015. С. 38–41.

60. Hrynchyshyn I. Financial protection and social inclusion of displaced people with disabilities. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності*: збірник тез за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. Кременчук, 2015. С. 47–48.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

61. Гринчишин І.М. Ризики реформування системи охорони здоров'я / *Ризики формування та функціонування об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону*: науково-аналітична доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів: ІРД НАНУ. 2020. С. 51–58. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

62. Патицька Х. О., Бас-Юрчишин М. А., Гринчишин І. М., Лещух І. В., Максименко А. О. Центр-периферійні взаємодії у регіоні в умовах децентралізації: ідентифікація та методичні підходи до оцінювання: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2020. 85 с. *Особистий внесок здобувача – розроблено механізми трансформації фінансових ресурсів суб'єктів економіки в інвестиції регіону*.

63. Ризики та перспективи формування податкових надходжень ОТГ. *Соціально-економічний розвиток територіальних громад Центральної України в умовах децентралізації*: науково-аналітична доповідь / наук.ред. д.е.н., проф. І.З. Сторонянська. Львів: ІРД НАНУ, 2019. С. 24–31; С. 51–61. *Особистий внесок здобувача – місцеві бюджети міст та районів: динаміка змін*.

64. Гринчишин І. М., Біль М. М., Лещух І. В., Патицька Х. О., Попадинець Н. М. Потенціал територіальних громад: оцінювання та напрями підвищення ефективності використання: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 97 с. *Особистий внесок здобувача – ендогенний потенціал територіальних громад як основа забезпечення їх спроможності, методика оцінювання ефективності використання ендогенного потенціалу територіальних громад в Україні (п. 1.); аналіз ендогенного потенціалу територіальних громад та оцінювання ефективності його використання*

(п. 2.3.); *напрями підвищення ефективності використання ендogenous потенціалу територіальних громад в світлі забезпечення їх спроможності* (п. 3.).

65. Гринчишин І. М. Напрями удосконалення надання соціальних послуг в територіальних громадах. *Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації*. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. С. 99–112.

66. Гринчишин І. М. Архітектура децентралізованої системи соціального захисту: порівняльний аналіз. *Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: світові практики та напрями їх імплементації в Україні: наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І.З. Сторонянська. Львів, 2018. С. 78–88.*

67. Фінанси України: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Карліна, О. А. Івашко. Київ, Кондор. 2018. 332 с. *Особистий внесок здобувача – цільові централізовані фонди соціального страхування*, С. 141–167.

68. Гринчишин І. М. Ефективність децентралізації надання послуг соціального захисту і соціального забезпечення. *Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2017. С. 103–111. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).*

69. Гринчишин І. М. Проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери в контексті планування та виконання місцевих бюджетів (соціальний захист та соціальне забезпечення). *Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. С. 70–76. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).*

70. Місцеві бюджети Львівської області в умовах реформи місцевого самоврядування / наук. ред. І. З. Сторонянська. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2015. 223 с. *Особистий внесок здобувача – проаналізовано видатки галузі соціального захисту та соціального забезпечення*, С. 49–55.

71. Громадський моніторинг бюджетів міст обласного значення Львівської області: інформаційно-аналітичне видання / за заг. ред. д.е.н., проф. І. З. Сторонянської Львів, 2014. 122 с. *Особистий внесок здобувача – охарактеризовано міста обласного значення як фінансово-економічні центри області*, С. 6–13.

АНОТАЦІЯ

Гринчишин І. Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад в умовах соціально-економічної диференціації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2021.

У дисертації обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад та розроблено рекомендації щодо їхнього вдосконалення в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації.

Розкрито еволюцію теорій суспільного добробуту, систематизовано найбільш актуальні наукові теорії, які становлять концептуальний базис регіональної політики, узагальнено наукові підходи до забезпечення добробуту територіальних громад. У дисертації детерміновано ознаки, функції та підходи до ідентифікації сутності територіальної громади, що дало змогу акцентувати на особливостях забезпечення її добробуту, зокрема, взаємній відповідальності самої територіальної громади та органів місцевого самоврядування.

На основі міждисциплінарного підходу запропоновано під добробутом територіальної громади розуміти високий рівень та якість життя, а також можливостей розвитку її жителів незалежно від місця проживання. Обґрунтовано потребу в трансформації підходів до державної регіональної політики з огляду на поглиблення соціально-економічної диференціації територіальних громад, зокрема, відсутність конвергентного розвитку, зростання просторової ексклюзивності та дезінтегрованості економічного простору. Доведено доцільність виокремлення змістовної, стратегічно-програмної, функціональної та інституційної складових бюджетних механізмів, запропоновано авторську інтерпретацію їхньої сутності.

Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання добробуту територіальних громад, що дало змогу сформулювати підсумкові результати в ретроспективних, міжтериторіальних і структурно-функціональних вимірах. Практична імплементація методичного підходу до оцінювання центр-периферійних взаємодій в регіоні дозволила ідентифікувати центр і точки зростання, окреслити ареали периферійності, з'ясувати інтенсивність впливу міських територіальних громад та поширення ними позитивних ефектів на соціально-економічний розвиток регіону.

Запропоновано концепцію вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, в основу якої покладено такі пріоритетні напрями: формування організаційно-економічних та фінансових засад забезпечення добробуту територіальних громад, вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів; стимулювання жителів територіальної громади до забезпечення добробуту; інтенсифікація місцевого економічного розвитку.

Ключові слова: територіальна громада, добробут, добробут територіальної громади, бюджетні механізми, соціально-економічна диференціація, місцевий розвиток, державний бюджет, децентралізація.

SUMMARY

Hrynychshyn I. Budgetary mechanisms of securing the territorial communities' wellbeing in conditions of socio-economic differentiation. – A manuscript.

The thesis to obtain the scientific degree of a doctor in economics by the specialty 08.00.05 – productive forces development and regional economy. 08.00.08 – money, finance, and credit. – State Institution “The Institute of the Regional Research Named after M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine”, Lviv, 2021.

The thesis substantiates the theoretical-methodological foundations of examining the budgetary mechanisms of securing the territorial communities' wellbeing and develops recommendations regarding their improvement in conditions of growing socio-economic differentiations.

The evolution of social wellbeing theories is outlined. The most relevant scientific theories that constitute the conceptual base of regional policy are systematized. The scientific approaches to securing the territorial communities' wellbeing are generalized. The features, functions, and approaches to identification of the nature of a territorial community are determined, in particular the mutual responsibility of the territorial community itself and local governments.

The thesis suggests interpreting the wellbeing of a territorial community based on the interdisciplinary approach as high quality of life and opportunities of development for its residents regardless of the place of residence. The need to transform the approaches to public regional policy is substantiated from the viewpoint of growing socio-economic differentiations of territorial communities, in particular the lack of convergent development, growing spatial exclusiveness, and disintegrated economic space.

The budgetary mechanisms of securing the territorial communities' wellbeing are examined from the viewpoint of the public budgetary policy implementation. The reasonability of allocating the conceptual, strategic-program, functional, and institutional components of budgetary mechanisms is emphasized. The author's interpretation of their nature is suggested. The author's approach to evaluating the efficiency of budgetary mechanisms from the viewpoint of securing the territorial communities' wellbeing has contributed to conducting the complex analysis and detecting the growing gaps in the budgetary provision of the territorial communities' wellbeing across functions, types of settlements, and regions.

The strategic benchmarks of the consolidated territorial communities' (CTCs') economic development are offered based on the evaluation of the efficiency of expenditures of the communities' socio-economic development in terms of determining the priority of socio-economic development expenditures, the sensibility of the socio-economic development expenditures by revenues, and the sensibility of the socio-economic development expenditures by transfers.

The thesis suggests the scientific-methodological approach to evaluating the territorial communities' wellbeing with consideration of financial parameters that is tested on the example of consolidated territorial communities based on territorial communities' classification by the criteria of availability of formed resources and level of dependence on external funding. The conducted evaluation has contributed to outlining the final results in retrospective, interterritorial, and structural-functional

dimensions. The structural-functional section of evaluation shows that the lowest efficiency of the budgetary mechanism of securing the territorial communities' wellbeing is observed in out-of-school learning, culture, sport, and social protection. Across the type of settlements, municipal CTCs are ranked higher than the rural CTCs. By the subsidiarity level, the group of CTCs with minimum subsidiarity was the closest to the average rate in Ukraine.

The practical implementation of the methodological approach to evaluating the center-periphery relations in a region has contributed to identifying the center and the points of growth, outlining the periphery areas, and specifying the intensity of municipal territorial communities' impact and generation of positive effects on socio-economic development of the region.

Based on the conducted research, the concept of improving the budgetary mechanisms of securing the territorial communities' wellbeing is suggested. It is grounded on the following priority directions of securing the territorial communities' wellbeing: organizational-economic and financial foundations of securing the territorial communities' wellbeing and improving the budgetary mechanisms and their tools, stimulation of the territorial community's residents to secure their wellbeing by themselves, and intensification of local economic development by boosting the economic capacity.

The thesis develops the model of financial resources integration and outlines the organizational-economic foundations of intersectoral integration of budgetary resources based on multi-channel funding of medical and social services. It allows decreasing the local governments' functions overlapping, optimizing the budgetary expenditures, securing the complex provision of public services, creating the ground for promoting the territorial communities' health and wellbeing. The determinants of securing the territorial communities' wellbeing are specified based on the identification of development zones and priorities. It will allow the local governments and authorities at various public governance levels to make weighted decisions directed at the elimination of inequalities between territorial communities and promote their cohesion.

The organizational foundations of implementing the budgetary programs are developed and their importance is emphasized as a mean to detect the correspondence of the use of budgetary resources to the achieved wellbeing level compared to other territorial communities, create opportunities to adjust the budgetary policy considering the achieved wellbeing level of territorial communities, be used by authorities of various levels, local governments, and territorial communities as an indicative tool to improve the efficiency of the budgetary mechanisms' functioning, compare the achieved level of a territorial community's wellbeing across main functions, and conduct a complex evaluation of achieved results.

Keywords: territorial community, wellbeing, territorial community's wellbeing, budgetary mechanisms, socio-economic differentiation, local development, public budget, decentralization.

Підписано до друку 11.03.2021. Формат 64x90/16
Папір ксерокс ний. Друк на різнографі. Гарнітура "Times New Roman"
Умов. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам.№7
Друк: ПП "Арал"
Свідоцтво: серія А01 №21230 від 18.06.2007 р.
Державна реєстрація 09.09.1998 р.

м.Львів, вул. Козельницька, 4
Тел: (050) 371-62-80